

DAGENS FRÅGOR

Den 23 febr. 1938.

Mellaneuropas kris. Den latent motståndningen mellan det nationalsocialistiska partiet, främst dess vänsterflygel, och de konservativa kretsarna av äldre skola: armé, diplomati, byråkrati och storindustri, har ända sedan systemskiftet 1933 utgjort en av de mest kommenterade företeelserna i Tyskland. Med växlande framgång har denna kamp förts under de följande åren, varvid Hitler personligen tjänstgjort som en om ock ej opartisk skiljedomare. Den 30 juni 1934 tedde sig som en avgjord framgång för de konservativa, ehuru även några av deras hetsporrar fingo släppa livet till och deras synlige ledare, von Papen, måste lämna riksregeringen. Men under den följande tiden har det mer och mer visat sig, att den radikala nazistflygelns nederlag varit blott skenbart och att det faktiskt har varit lättare för dess politiskt tyngre vägande personligheter att göra sig gällande, sedan ytterlighetsmännen och stormavdelningarnas kondottiärer avlägnats från skådebanan. Särskilt SS-chefen Himmlers allt fastare maktställning har härutinnan varit av största betydelse. En avgörande framgång för partiet var doktor Schachts störtande från ställningen som ekonomisk diktator. Även om Göring ingalunda tillhör den vänstra riktroten utan snarare utgör de samhällsbevarande elementens egentliga förhoppning inom den nazistiska hierarkin, innebär triumfen för det utpräglade autarkiprogram, som han representerar på det ekonomiska området, en avgörande seger för de krafter, som önska en stark statlig ledning av hela näringslivet, och en motsvarande motgång för de storfinansiella kretsar, som spelade en så viktig roll vid Hitlers övertagande av makten 1933.

Alltjämt stod emellertid den formellt opolitiska armén upprätt under sina ledare ur den gamla generalstabsskolan, medan friherre von Neuraths närvaro i Auswärtiges Amt syntes innebära en om ock bräcklig garanti mot alltför djärva storpolitiska företag.

I detta läge ha händelserna den 4 februari 1938 inneburit en vittgående förändring. Att i detalj uppfatta innebörden av alla de personbyten i den tyska riksledningen, som då ägde rum, torde utanför de innersta cirkelarna i Berlin vara uteslutet. Världspressens vanliga flåsande sensationskolportage kring det inträffade — varvid de svenska tidningarna ingalunda hört till de blygaste — har ej heller gjort det lättare att fastställa de nya konturerna. Tydligt är emellertid, att alla uppgifterna om svårartad inre jäsning, delvis i den lokala militärrevoltens form, vilka i bestämt syfte spritts ur grumliga men synnerligen energiskt porlande källor, varit fullständigt gripna ur luften. Däremot är det naturligtvis klart, att så vittgående personförändringar ej kunnat genomföras utan misstämning i vissa betydelsefulla kretsar. Kontrasten mellan vad som nu inträffat och de

metoder, som man trodde sig nödsakad att nyttja den 30 juni 1934, utgör i varje fall ett vältaligt vittnesbörd om hur den inre stabiliteten ökats i det tredje riket under dessa fyra år.

Beträffande de rent militära förändringarna förefaller det snarast, som om betydelsen i allmänhet överdrivits. Det torde till exempel ej skada att påminna om att detta ej är första gången, som Hitler avskedat sin arméchef. Generalöverste von Fritschs företrädare, generalöverste von Hammerstein-Equord, avlägsnades 1934 från skådebanan utan att det då väckte alltför mycken uppmärksamhet. Det var sedan länge känt, att förhållandet mellan Fritsch och den politiska riksledningen ej var särskilt intimt och att generalen hyllade högst konservativa ideal. Så till vida utgör naturligtvis hans försvinnande ett nederlag för de gammaltroende. Men å andra sidan blev hans efterträdare ej nazistgeneralen von Reichenau utan general von Brauchitsch, en man ur den vanliga tyska högre officersmiljön utan kända politiska förbindelser.

Det är känt, att den avgångne krigsministern, generalfältmarskalk von Blomberg, i armékretsar ansetts alltför lierad med den national-socialistiska ledningen och alltför litet mån om krigsmaktens traditionella oavhängighet. Hans fall torde åtminstone delvis ha haft något sammanhang med en attack just från generalitetets sida, varvid hans nyss ingångna äktenskap med dess förmenta karaktär av mesallians fått tjäna som en förevändning. Att han efterträts av Hitler själv, torde endast vara en gest för galleriet — i sak ändrar det just ingenting, då Hitler efter Hindenburgs fränfalle hela tiden som statsöverhuvud fört högsta kommandot över krigsmakten. Fältmarskalkens reelle efterträdare ehuru under en blygsammare beteckning blir general Keitel, en man av den normala högre officerstypen. Om innebörden av övriga förändringar inom generalitetet är det utomlands svårt att ha någon klarare uppfattning. Åtminstone delvis torde de emellertid ha berott på åldersskäl och i någon mån utgöra ett motstycke till de nyligen företagna remplaceringarna i den engelska arméns högsta ledning.

Om det sålunda torde vara skäl att ej draga alltför vittgående slutsatser av de skedda militära personbytena, bör det å andra sidan ej glömmas, att det inträffade så till vida minskar den militära ledningens betydelse, som de nya männen ej omedelbart kunna ärva de gamla välkända chefernas auktoritet och härledningens ord därför under den närmaste tiden måhända ej väger lika tungt i ett kritiskt ögonblick — ett förhållande, som *kan* bli av mycket stor vikt.

Större omedelbar betydelse synas de diplomatiska förändringarna ha. Neurath representerade en äldre diplomatisk skola med föga sympati för djärva vågstycken, bryska gester och plötsliga kupper. Politiskt var han en anhängare av gott förhållande till England och torde ej ha känt någon djupare entusiasm för axeln Berlin—Rom. Han har nu ersatts av Hitlers personlige förtroendeman, den forne champagneagenten Joachim von Ribbentrop, vilken framför allt gjort sig känd som axelpolitikens och antikominternpaktens var-

maste tillskyndare och såsom en ovanligt litet framgångsrik London-ambassadör. Det är svårt att häruti finna annat än ett politiskt systemskifte, allra helst som samtidigt de båda ur den diplomatiska karriären hämtade ambassadörerna i Rom och Tokio hemkallats och troligen bli ersatta med mer gesinnungstüchtig't folk med större förståelse för den ideologiskt orienterade utrikespolitiken. I detta sammanhang bör även nämnas, att den avgångne krigsministern Blomberg i likhet med Neurath ansetts vara en förespråkare för den engelskvänliga kursen. Mycket tyder därför på att fortsättningen kommer att uppvisa en mer aggressiv tysk politik i nära samförstånd med Rom och Tokio men utan större hänsyn till känslorna i London. En modererande inverkan skulle naturligtvis kunna utövas av det nyinrättade hemliga rådet under Neuraths ledning, men frågan är, om en dylik församling utan närmare kontakt med de löpande ärendenas skötsel kan bli något annat än en ren dekoration. Den frågan kan bli av allra största vikt för Europas kommande öden.

Händelserna i Berlin uppfattades i allmänhet av utlandet som ett svaghetstecken, ägnat att åtminstone i början minska Tysklands inflytande i Europa. Härtill bidrog säkerligen den förut omtalade presskampanjen, och detta torde ha varit ett av dess bakblåsares syften. På ett håll blev följden också ett tyskt nederlag. Regeringen Goga i Rumänien, vars tillkomst väckt sådana förhoppningar i Berlin och Rom, blev utan vidare avskedad av konung Carol och ersattes med en huvudsakligen »liberal» samlingsregering. Emellertid gjorde Hitler omedelbart ett snabbt och verksamt motdrag, som visade, att Tysklands slagkraft i Mellaneuropa snarare ökats än minskats av det inträffade. En vecka efter omplaceringarna i Berlin kallades den österrikiske förbundskanslern att möta sin tyske kollega i Berchtesgaden. Vid de underhandlingar, som där ägde rum, har Hitler tydligen gett sina krav i det närmaste form av ultimatum och understrekat deras allvar medelst militära demonstrationer utefter den österrikiska gränsen. När herr von Schuschnigg återvände till Wien, lyckades han också övertyga sina ministrar och presidenten om att motstånd vore fåfängt i den rådande situationen, där ingen stormakt intervenerade till Wienregeringens förmån. Följden blev en ombildning av det österrikiska kabinettet, där Hitlers förtroendeman, den moderate nazisten doktor Seyss-Inquart, inträdde såsom inrikesminister och högste målsman för statens säkerhet. Härpå följde en allmän amnesti för politiska förbrytelser och öppnandet av den fosterländska fronten, den enda tillåtna politiska organisationen, för de österrikiska nazisterna. I gengäld utfäste sig Tyskland om ock i rätt svävande form att under dessa förutsättningar respektera Österrikes oberoende och författning.

Dessa händelser äro av den allra största betydelse för hela Europa. Visserligen innebära de ingalunda en fullständig »Anschluss», men de utgöra sannolikt en ytterst viktig etapp i en utveckling, som utan våld utifrån tillåter Österrikes inre och yttre parallellkoppling med Tyskland på samma sätt, som redan skett med Danzig. När mötet i

Berchtesgaden i en viss press framställes såsom ett skräckinjagande exempel på de faror, som från diktaturstaternas sida hota de mindre nationerna, är detta en avsiktlig och fullständig förfalskning av verkligheten. Det förhåller sig tvärtom så, att vad som skett överensstämmer med de livligaste förhoppningarna hos en mycket stor del, kanske majoriteten, av Österrikes befolkning. Denna befolkning utgör ej en nation i vanlig mening utan är en så sent som 1866 av de historiska tilldragelserna lössprängd splittra av det stora tyska folket, och sedan 1918 har denna splittra strävat att återförenas med moderlandet men i flagrant motsättning till den nationella självbestämmningsrätten hindrats därifrån av främmande makter. Den tyska omvälvningen 1933 har säkerligen på många håll i Österrike försvagat denna strävan, men detta får på intet sätt undanskymma det faktum, att Schuschnigg och hans anhängare, vilka nu i engelsk press hyllas som »Austrian patriots», endast utgöra en minoritet av landets invånare och att de också visligen bestämt vägrat att underställa sin regim en folkomröstnings dom. Härmed är intet förkle- nande sagt om den trohet mot höga historiska ideal, som uppburit Schuschniggs, hans företrädares och hans meningsfränders gärning. Med fog kan det däremot sägas, att de makter, som nu med mycken salvelse uppbära rollen av självkallade gråterskor vid det »fria» Österrikes bår, varit de, som hindrat Schuschnigg att gripa till det enda medel, som skulle ha kunnat ge hans skapelse en verklig ryggrad och en ideell livskraft, nämligen huset Habsburgs restauration. I årtal ha Paris och London haft chansen att mot den tyska nationalismen spela ut denna historiska och ideella maktfaktor, men de ha ej vågat göra det av hänsyn till 1918 års fragila statsbildningar. Man får nu uppbära följderna av denna underlåtenhet.

Allra intressantast är det skedda såsom belägg på det verkliga maktläget i Europa 1938. Oupphörligt har från Paris Österrikes självständighet, det vill säga dess motsatsställning till Tyskland, framställts såsom grundpelaren i Frankrikes politik och en oundgänglig förutsättning för den europeiska freden. Vid flere tillfällen har England stött denna tes. När nu kraftprovet kom, rördes varken i London eller i Paris ett finger till förmån för de österrikare, som satt in hela sin tillvaro på att hävda sin hembygds oavhängighet mot Tyskland. Mussolini åter, som 1934 radade upp sina bataljoner vid Brenner till Wienregeringens stöd, var nu oanträffbar, då Schuschnigg försökte att telefonledes åkalla hans hjälp. Mötet i Berchtesgaden och dess följder innebära sålunda ännu ett i raden av svåra nederlag för Frankrike — och i någon mån även för England. Det återstår att se, vad som är Tysklands motprestation för att Italien avstått sitt primat i Österrike. Mycket gör sannolikt (och Hitlers stora riksdagstal styrker ytterligare denna förmodan), att vederlaget kommer att bestå i fortsatt tyskt stöd för genomförandet av den nationella Spaniens seger. En dylik tendens skulle till fullo stämma med vad man hittills vet om den Ribbentropska politikens mål och metoder. Och Berchtesgadenmötet med de högst bestämda allyrer.

Dagens frågor

som den tyska utrikesledningen där anlade, torde utgöra en försmak av den nya eran vid Wilhelmstrasse. Det återstår att se, i vad mån Edens fall, särskilt om han efterträdes av viscount Halifax, kan underlätta en uppgörelse i godo mellan England och diktaturena. Frågan är, om icke denna engelska medgörlighet i elvte timmen kommer för sent.

Det svensk-ryska handelsavtalet. Den ryska handelsdelegationen i Sverige har på sistone tilldragit sig en nästan förlägen uppmärksamhet. Man har blivit lindrigt sagt förvånad över att svenskar velat medverka till att inhysa denna stormaktsdelegation i samma hus som marinstaben — denna idyll passar föga i stycke med vår oroliga tid, vilken stat det än varit fråga om, och det passar ännu mindre i stycke med Sovjet, efter vad som nu är känt från Fagersta-affären.

Det finnes emellertid en annan anledning att fästa uppmärksamheten på den sovjetryska handelsdelegationen. Som bekant åtnjuter denna enligt 1928 års särskilda avtal vissa privilegierade rättigheter; den besitter sålunda viss exterritorialitetsrätt och dess medlemmar äro skattefria. Dessa sär rättigheter motiverades med att den ryska utrikeshandeln var statsmonopoliserad, vadan följdriktigheten skulle fordra att Sovjets handelsdelegation tillades diplomatisk ställning och garanti. Och man föreställde sig tydligen samtidigt i Sverige, att medgivandet av dessa exceptionella förmåner vore en förutsättning för att handelsutbytet mellan de båda i vänskapligt förhållande stående länderna skulle uppblomma. Handelsdelegationens medlemstal fixerades därför i avtalet i enlighet med denna förhoppning: den skulle utan vidare få bestå av 40 personer, och detta antal skulle kunna få överskridas, ehuru den svenska regeringen beträffande den »övertaliga» personalen bibehölls vid den individuella prövningsrätt, som eljest gäller för visierande utlänningar. (Det kan tilläggas, att hr Möller vid denna tidpunkt trodde så högt om det blivande svensk-ryska handelsutbytet att han i förstakammardebatten närmast föreföll besviken över att handelsdelegationens kader fixerades till endast 40.) Ehuru avtalet normerade delegationens både rättigheter och skyldigheter, var det emellertid såtillvida ensidigt, som det saknade varje stadgande om några motsvarande förmåner för svenska affärsmän i Sovjetunionen. Härom får man gå tillbaka till 1924 års allmänna handelsavtal, i vilket Sovjetunionen å sin sida bl. a. förpliktar sig att främja ekonomiska förbindelser med Sverige och följaktligen väl även att stödja vårt lands industriella och kommersiella representanter i Unionen.

Man bör jämföra 1928 års avtal och syftemålen vid dess ratificering med dagens situation.

Vi avstå från att yttra oss om, huruvida handelsdelegationen haft något finger med i spionaget vid Fagersta eller om handelsdelegationens medlemmar vid sina besök i svenska fabriker för att kontrollera avtalade leveranser velat utnyttja tillfällena för att få en

inblick i svenska fabriks hemligheter. Vi konstatera i stället, att handelsutbytet så långt ifrån att få den ökade omfattning, som man åren 1927—1928 hoppades på tvärtom gått tillbaka; detta förklarar väl även, att handelsdelegationen f. n. ej ens inrymmer ett tiotal personer, om vilka vederbörlig officiell anmälan från Sovjetlegationen gjorts. Vi konstatera dessutom, att handelsdelegationen tvärs emot avtalets syfte huvudsakligen synes intressera sig för Rysslands export till Sverige; därom vore i och för sig intet att säga, därest inte ett självklart villkor från svensk sida vid tillstämmandet av en privilegierad rättsställning åt handelsdelegationen varit att därmed även befördra den svenska exporten på Ryssland; detta fastslås uttryckligen i avtalet, där det bl. a. heter att handelsdelegationens förmånsställning tillkommit för att »bidraga till utvecklingen av de kommersiella och ekonomiska förbindelserna mellan Sverige och Unionen», och det ligger dessutom i den ryska statsmonopolistiska handels natur att importhandeln skulle koncentreras till den i Stockholm förlagda delegationen. I övrigt gäller, att delegationens medlemmar få göra sina affärer och resa omkring i vårt land under ett extra skydd, som ej tillkommer andra länders affärsmän, för att inte nämna, att i ryska legationens trappor och i madame Kollontays salonger ränna massor av s. k. mondäna kulturmäniskor, mest fruntimmer, visserligen blott andligen bestickliga men ändock med tycke av den tid, då mössorna läto sola sig i von Korffs glans.

Och svenskarna i Ryssland? Sovjet har låtit meddela, att det svenska konsulatet i Leningrad måste indragas, att alltså en reguljär konsulär förbindelse i det mot Sverige vänskapligt sinnade Ryssland icke är önskelig. Enligt vad vi inhämtat torde ingen enda fast representant längre för svenska firmor finnas (d. v. s. få finnas) kvar i Ryssland. Endast med stora svårigheter torde inresetillstånd beviljas för tillfälliga svenska affärsrepresentanter. Och de främmande beskickningarnas i Moskva ställning just nu torde man lätt kunna föreställa sig: i en tid, då G. P. U. satt skräckväldet i system och den minsta beröring med en främmande legation kan göra en ryss i makthavarnas ögon suspekt, måste det innebära de största svårigheter att undgå en hämmande isolering. Allt detta skall benämnas reciprocitet.

Det låge nära till hands att Sverige med anledning av allt som inträffat toge upp hela avtalsfrågan på nytt. Man kan bringa i erinran landshövding Hjalmar Hammarskjölds uttalande i första kammaren år 1928: »Exterritorialitetsområden för drivande av handel ha förut förekommit endast i det fall, då i halvbarbariska eller såsom halvbarbariska ansedda länder, länder på ett högre civilisationsstadium ha utvecklat sig koncessionsområden, där de kunnat vidtaga sina förberedelser för handeln och sina åtgärder för denna, men jag är övertygad om, att det ej finnes många i denna kammare, som anse, att en sådan grundsats är i någon mån tillämplig, när det gäller detta avtal.» Det i föreliggande situation viktigaste är, att de, som ha ansvaret för vår utrikesledning, tillse att Sveriges erkända och

rättmätiga krav på likaberättigande i handelsutbytet mellan Sverige och Ryssland elementärt uppfyllas. Om ej, kan Sverige ej undgå att — enligt förutsättningarna vid ingåendet av 1928 års avtal — genom att uppsäga detta avtal göra ett slut på den enklav, som den ryska handelsdelegationen i Stockholm utgör.

Löneregleringen och "förvaltningens ryggrad". Kanske någon minns sig ha hört det eterade uttrycket ljuda genom salen vid något jubileum eller annat högtidligt tillfälle till heder för svenska ämbetsmän i betydelsen av det ledande skiktet inom statsförvaltningen. I vardagslag är det obrukligt, och det passar inte i löne-regleringstider. Även ordet »ämbetsman» har för resten glidit i skuggan för de allmängiltiga »tjänsteman», »befattningshavare». Långt innan »likriktningen» blev ett makabert slagord, gjorde bl. a. C. G. Ekman i sin dåvarande egenskap av löne-regleringsexpert sitt bästa att ge förvaltningen en uniformalistisk skapnad. Genom 1921 års avlöningsreglemente kläddes civilförvaltningen så att säga i de folkrika kommunikationsverkens två år tidigare tillskurna tjänstedräkt. Direktiven för 1936 års lönekommitté gingo ett steg längre, då de också satte revisionsarbetet i relation till löne- och anställningsförhållandena på den enskilda arbetsmarknaden.

Kommittéförslaget föreligger sedan slutet av förra året (Statens officiella utredningar 1937: 48). Dess huvuddrag äro kända genom dagspressen: huvudparten av dyrtidstillägget och andra extra avlöningsförmåner inarbetade i den fasta lönen genom dennas höjning med 10 %, därjämte ett litet rörligt tillägg, »sneddning» i st. f. »tillgodoräknande» vid befordran, barntilläggen dödsdömda, högsta löneklassen i resp. grader äntligen öppnade för kvinnliga tjänstemän, förbättrade vikariatsvillkor, kommunikationsverkens fria eller förbilligade sjukvård utsträckt över hela förvaltningen. Mycket, om också inte allt, i förslaget utgör förbättringar, och det är inte tu tal om, att det i huvudsak bör genomföras vid årets riksdag, så att man inte åter fastnar i uppskovsträsket, såsom skedde med föregångaren av år 1930, den i många avseenden förträffliga produkten av 1928 års kommittés mödor.

Ännu finns dock tid till diskussion av detaljerna, och bland dem har den här behandlade sin betydelse icke enbart med hänsyn till de högre tjänstemännens eget intresse. Rekryteringssynpunkten är just i det sammanhanget av större vikt, än kommittébetänkandet synes ge vid handen. Det är väl ändå så, att litet var av de unga amanuenserna i verken i sitt hjärta gömmer drömmen om byråchefsportföljen. Det är knappast någon klok lönepolitik att alltför mycket snegla åt den vingliga »marknadslöneprincipen» och betaga statstjänsten den nimbus av säkerhet, som kan draga dit dugligt folk, även när konjunkturerna skimra på det öppna marknadstorget. Två årtionden ha ännu inte gått, sedan det var ganska mycket tal om »flykten från statstjänsten». Det är till sist inte endast staten i trängre mening,

som har gott av att de bästa samlas i dess direkta tjänst, även den enskilde medborgaren vinner i längden på att förvaltningens ledning ligger i driftiga, säkra och goda händer. Talet om »ryggraden» är inte bara en vacker fras.

Hur skall ur den här anlagda synpunkten det nya förslaget bedömas? Ja, det beror ju på, vad man väntat — vad man befarat eller hoppats. Om någon, med tanke t. ex. på det sätt varpå den provisoriska löneförbättringen vid fjolårets riksdag skedde, fruktat radikala nivelleringsåtgärder, har han tydligen oroad sig i onödan; en optimist däremot (om sådana finnas på detta område) har anledning till åtskillig besvikelse. Rent ekonomiskt blir det i stort sett för de högre gradernas del status quo. Kommittén talar om »en viss, om ock måttlig höjning av lönenivån för statstjänstemännen» — för somliga blir nog höjningen mera måttlig än viss. Ett exempel. För en förste kanslisekreterare (i 26 löneklassen) och hans vederlikar är den beräknad till 204 kr. om året. Men antag, att han har barn under 16 år — då mister han på grund av reglerna för barntilläggs avveckling 108 kr.; återstå 96 kr. eller 8 i månaden. Stiger så index ett par procent utan att nå upp till den punkt, där det »rörliga tillägget», mera trögrört än det gamla dyrtidstillägget, tar ett steg uppåt, då förvandlas de 8 kronornas vinst till 1 kr. eller i värsta fall till en månatlig förlust av 6 kr. Och härvid är ändå inte hänsyn tagen till, att i de 204 kr. redan ingå den för innevarande budgetår beviljade provisoriska avlöningsförstärkningen 132 kr.

För en yttlig betraktare ger det hittills gällande avlöningsreglementet föreställningen om en bestämd proportion mellan lönegraderna. Men då man kommer in på vissa detaljer — såsom tjänstledighetsavdragen —, förskjutes relationstalet till de högre gradernas nackdel. Det allvarsammaste avsteget gäller dyrtidstilläggen. Bland godtyckligheterna i det nuvarande systemet är som bekant *dyrtidstilläggens maximering* för de högre lönegraderna en av de mest odiösa. År efter år ha de dithörande tjänstemännen funnit sig berövade dyrtidsprocenten på ett avsevärt belopp; det gör för närvarande för en tjänsteman i högsta B-klassen omkr. 500 kr. om året. År efter år har rättelse begärts, men förgäves. Förslaget 1930 strök äntligen resolut hela maximeringen, 1937 hålles den med »marknadslöneprincipen» som nödhjälp åter vid liv, om ock i starkt avtrubbad form, med gränsen höjd från 700 till 1,000. Och åtskilliga reserveringar på dess återgång till det nuvarande beloppet eller något däråt. Icke minst till korsande av dessa reaktionära anslag är det nödvändigt att säga ifrån, vilket ogagn en sådan småsnålhet kan vålla.

Detta gäller dock bara pengar. Det finns en annan punkt i förslaget, av principiell vikt och utan något samband med avlöningssystemet i dess helhet, vilken påkallar den bestämdaste opposition från alla dem, som i ämbetsmännens självständighet se ett värdefullt element i svenskt förvaltningsväsen. Det är här frågan om den s. k. *förflyttningsskyldigheten*. Regeringsformen § 36 förbjuder kort och gott, att domare och »ämbets- och tjänstemän» (utom de i § 35 upp-

Dagens frågor

räknade förtroendeämbetsmännen) »utan efter egna ansökningar till andra tjänster befordras eller flyttas». Hur redan de nu gällande avlöningsreglementenas bestämmelser i ämnet kunna förlikas med detta stadgande, är ofattbart. Ett bekant försök att på rättslig väg vinna rättelse har icke lett till påföljd, då Högsta Domstolen icke anser våra domstolar ha att pröva en allmän lags överensstämmelse med grundlag. 1930 års förslag behandlade oförbehållsamt de nuvarande stadgandena som grundlagsvidriga och föreslog en formulering, som från förflyttningsskyldigheten undantog tjänstemän med fullmakt; dessa ansågos nämligen motsvara den i 1809 års RF avsedda kategorin. Nu har det nya förslaget rivit upp denna framkomliga väg och till på köpet skärpt bestämmelserna genom att ge dem följande drakoniska form:

»Annan tjänsteman än domare är pliktig att låta förflytta sig till annan stationeringsort eller annan befattning vid det verk han tillhör liksom ock, därest Kungl. Maj:t så prövar lämpligt, till befattning vid annat verk, å vilken detta reglemente är tillämpligt.»

Ingen skall misstänka medlemmarne av 1936 års lönekommitté med deras nit för förvaltningens effektivitet för några medvetna mörka planer mot dess integritet. Men man förvånar sig, att de icke besinnat, vilken menlig inverkan i detta avseende en dylik maktfullkomlighet skulle kunna medföra, om den politiska utvecklingen i vårt land en gång skulle lägga den i händerna på en statsledning med lika hårda och ogenerade tag, som lära förekomma här och var i andra kulturländer. Och man häpnar, när man i betänkan det finner utsagt, att »i betraktande av den oberoende ställning domarkåren av ålder intagit och anses böra intaga i vårt land» domare icke böra underkastas förflyttningsreglerna. Dessa regler kunna alltså även enligt kommitténs mening inverka på den »oberoende ställningen»! Och en sådan oberoende ställning skulle ämbetsmännen i övrigt icke »anses böra intaga i vårt land»! Man är annars van att som en hörnsten i vårt lands administrativa byggnad betrakta ämbetsverkens självständighet och som en tillgång i vårt statsliv ett frimodigt och sakligt ämbetsyttrande, även om det icke skulle vara välkommet för den regering, som för tillfället sitter.

Kommittéförslaget har också på denna punkt mött en i sin stillsam samt självklara formulering nedgörande kritik i ett därvid fogat särskilt yttrande av hrr Sjöwall och Linnäs. De framhålla, att

»början till uppluckring av rättsgrundsatser är redan betänkelig; ett fortsättande på en betänkelig väg är att i ett rättssamhälle öka missaktningen för laghelgd...

Särskilt de tjänstemän, som äga prövnings- och föredragningskyldighet, torde behöva stå sakligt fria, obundna av överordnades och andra makthavandes eventuella tryck. Skyldigheten att underkasta sig förflyttning av andra än organisatoriska skäl kan alstra oberoende och ofrihet, kan möjliggöra hån-synstagande till personliga förhållanden och hämma utvecklande av objektiv saklighet.»

Liknande synpunkter göras kraftigt gällande från kvinnligt håll av fröken Kôersner. I båda reservationerna yrkas, att förflyttnings-skyldighet icke måtte stadgas för fullmaktstjänstemän.

Det är svårt att tänka sig, att ett projekt, som blivit så genomskjutet som kommitténs i denna punkt, skulle kunna godtagas av statsmakterna. Här föreligger onekligen en principiell angelägenhet, som i dubbel mening gäller just *ryggraden* i vår förvaltning.

Kommittéväsens- »Berättelsen om vad i rikets styrelse sedan sista
dets utveckling. lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit» — vilken utdelas efter rikssalshögtidligheten till riksdagens ledamöter — utgör en i många avseenden intressant läsning. Dess viktigaste parti är redogörelsen för kommittéväsendet. Den har under senare år på riksdagens önskan gjorts fylligare bl. a. därigenom, att även utredningsdirektiven, d. v. s. departementschefernas anföranden till statsrådsprotokollet vid kommittéernas tillsättning, numera intagits i extrakt. På så sätt ges det nu större möjlighet än tidigare att erhålla en bild av regeringens planer, något som är av desto större värde ju stabilare regeringsmakten åtminstone för tillfället tenderar att bli.

Man behöver ej bläddra länge för att bli varse, att vårt så omdiskuterade kommittéväsande åter genomlever en högkonjunktur. Till igångsättandet av de många utredningarna ha icke enbart regeringspartierna bidragit; även oppositionspartierna ha sin andel däri, en andel som de säkerligen gärna vilja vidkännas, eftersom regeringskoalitionen visar böjelse för att monopolisera för sin räkning förtjänsten av allt framstegsarbete. Den omständigheten att alla partier, låt vara i olika utsträckning, ha inteckningar i utredningsapparaten liksom högkonjunktorens allmänna lockelser förklara, varför man icke nu såsom exempelvis på F. V. Thorssons tid får höra rop efter kommittéslakt.

I mycket erbjuder det nuvarande kommittéväsendet icke några egentliga nyheter mot förut. Den sista tidens regeringar ha anknutit till äldre traditioner och erfarenheter. Rent tekniska eller fackmannamässiga utredningar förekomma fortfarande sida vid sida med mera politiskt betonade, och mellan dem finnes en blandform; en kommitté sammansatt dels av fackmän, dels av några riksdagsmän för den politiska återförsäkringen. Sådana jättekommittéer som äldre försvarskommittéer äro dock numera sällsynta; endast befolkningskommissionen har brett ut sig och blivit ett slags generalinventering av samhället, som sådan en anförvant till den mera omreklamerade än betydelsefulla s. k. mammututredningen.

Studerar man kommittéfloran mera grundligt, skall man dock finna icke oväsentliga och säkerligen fullt avsiktliga åtskillnader mellan förr och nu. Detta gäller både ledningen av kommittéerna och deras politiska sammansättning.

Man märker nu att regeringen skaffat sig ett liksom mera hårt grepp om kommittéerna, enkannerligen då de politiskt accentuerade, än tidigare. Äldre tiders jämförelsevis blyga minoritetsregeringar, vilka

Dagens frågor

icke kunde etablera sig på längre sikt utan måste inrätta sig mera för dagen, vågade icke anpassa utredningsväsendet uteslutande efter eget tycke och enligt egna syften: de måste någorlunda respektera riksdagens önskemål vid beslutet om en utredningsskrivelse, och de voro dessutom för sin politiska existens ibland nödsakade att göra stora konsiderationer till andra partier vid personvalet. Den nuvarande regeringskoalitionen behöver icke hysa liknande ängslan och känner förvisso icke heller någon sådan. I spetsen för de flesta viktiga kommittéer har den därför satt departementens högre eller f. d. högre ämbetsmän eller andra personer, som står regeringen nära. Även om dessa icke alltid tycka på regeringens befallning utan skulle vara kända för personlig integritet, äro de dock indragna i regeringssfären. Det har sålunda blivit betydligt vanligare än blott för några år sedan att statssekreterare och expeditionschefer göras till kommittéordförande: statssekreterare Björck är det främsta exemplet härpå men även hrr Engzell, T. E. Löfgren, Löwbeer, Günther, Knös m. fl. tjänstgöra som liknande förbindelsekarlar mellan departementschefer och sakkunnigutredningen. Därjämte har det utbildats en stab andra kommittéordförande, däribland man kan nämna hrr Wohlin, Bernhard Eriksson, Undén, Schlyter, Mannerfelt, Thomson, Herman Eriksson, Leo, Sigfrid Hansson, Konrad Person, Bergquist i Västerås, Jeppson, Höjer och Weijne; det finns visserligen åtskilliga utredningar med politiskt icke framträdande ordförande, t. ex. landshövdingar eller generaldirektörer, men ingen kan missta sig på tendensen: att regeringen eftersträvar att förankra ledningen av viktigare politiska kommittéer hos krafter, som av regeringen räknas till de välsinnade och med vilka regeringen vid behov kan etablera samspel. I ett fall har en departementschef, hr Möller i arbetslöshetsutredningen, placerat sig själv som ordförande för att ha trådarna helt i sin hand. Man märker skillnaden kanske bäst, om man konstaterar att av nu aktiva högerpolitiker i riksdagen endast en år 1938 innehar ordförandeställning, nämligen f. statsrådet Borell i den politiskt så neutrala rikssjukhusbyggnadsnämnden — ett uppdrag som f. ö. daterar sig från den Ekmanska regeringens dagar!

När regeringen skall kreera en annan än ren fackmannakommitté, har man kunnat märka, att regeringen haft två standardtyper: den lilla kommittén, som består av en eller eventuellt två ämbetsmän, en socialdemokrat och en bondeförbundare, samt den stora kommittén, som består av någon eller några fackmän plus representanter för de fyra stora partierna. Det ena mer eller mindre kända namnet efter det andra på bondeförbundspolitik har härmed införts i kommittérullan. Att siffermässigt mäta de olika riksdagspartiernas andel i kommittéväsendet är svårt att exakt göra, då sakkunniguppdragen kunna ha mycket olika valör och det ibland kan erbjuda vanskligheter att bedöma, om vissa uppdrag skola räknas som ett eller flera; därtill kommer, att personer, som i egenskap av fackmän insatts i kommittéer, sedermera kunnat inväljas i riksdagen. Efterföljande siffror, som åsyfta alla i 1938 års Berättelse redovisade kom-

mittéer, delegationer och nämnder utom den stora Delawarekommittén och i vilka efteråt valda riksdagsmän ej inräknas, skola därför avrundas.

På riksdagens 87 högermän falla cirka 40 utredningsuppdrag; i förhållande till denna riksdagsgrupps numerär blir relationen ej fullt 50 %. På bondeförbundets 59 riksdagsmän falla cirka 50 uppdrag eller över 80 %. På folkpartiets 44 riksdagsmän falla cirka 35 uppdrag eller omkring 75 %. På socialdemokraternas 182 riksdagsmän falla inemot 100 uppdrag eller inemot 60 procent. Ytterlighetspartierna till vänster äro totalt orepresenterade. Utöver dessa nakna siffror bör framhållas, att i åtskilliga kommittéer därjämte placerats utom fackföreningsmän och kooperatörer en hel del socialdemokrater och bondeförbundare; som visserligen icke ha säte i riksdagen men som gjort sig kända i agitationen eller partiarbetet. En person som R. L. F:s ordförande, bondeförbundaren hr Johansson i Lövnäs, återfinnes sålunda i tre kommittéer. Givetvis torde en hel del av de opolitiska fackmännen rösta med högern eller folkpartiet — detta gäller väl om de i och för sig relativt fåtaliga arbetsgivarrepresentanterna i sociala kommittéer — men ett mycket ringa antal av dem har offentligen tagit ställning i politiken; vad högerrsiffran här ovan angår, ingå däri dessutom några direktör Erik Nylanders uppdrag i olika handelsdelegationer, vilka denne dock uppenbarligen främst fått motta såsom Exportföreningens direktör och ej som politiker. Om proportionella synpunkter anläggas, kan det icke sägas, att socialdemokraterna äro överrepresenterade; däremot har högerpartiet ställts tillbaka och särskilt bondeförbundet starkt gynnats.

Många av de i Berättelsen redovisade utredningarna härröra från några år tillbaka. Siffrorna här ovan återspegla följaktligen icke de allra senaste årens system. Med ledning av 1937 och 1938 års Berättelser skola därför de olika riksdagspartiernas andelar i de under ministärerna Bramstorp och Hansson II anordnade utredningarna beräknas. Med hänsyn till olika värderingsmöjligheter göres även nu en reservation för de anförda siffrornas riktighet, men tendensen är tydlig och klar. 12 uppdrag ha fallit på högerriksdagsmäns lott, 28 på bondeförbundares, 21 på folkpartiets och cirka 55 på socialdemokraternas. Härvid bör tillfogas, att några folkpartister med mycket större rätt än bondeförbundets män kunna anses tillkallade i egenskap av fackmän. Även om mindre partier matematiskt ha chans att få en relativt sett större andel i kommittéer, vilka tillsatts för att avspegla olika politiska uppfattningar, kan detta blott räcka till att förklara att mellanpartierna ha ett högre procenttal än socialdemokraterna. Det kan omöjligen förklara, att bondeförbundets riksdagsgrupp, som motsvarar ungefär $\frac{5}{7}$ av högerns, skall ha $2\frac{1}{2}$ gånger så många uppdrag som högern. Ingen kan med allvarlig min påstå, att bondeförbundarnas sakkunskap skulle vara ojämförligt mycket större än andra partiets riksdagsmäns; endast om man på kommittéväsendet anlägger folkhögskole- och utbildningssynpunkter skulle gynnandet av bondeförbundet erhålla en rimligare förklaring. Den

Dagens frågor

verkliga förklaringen ligger dock i öppen dag: socialdemokraterna ha på allt sätt velat favorisera bondeförbundet, och bondeförbundsmedlemmarna i regeringen ha känt ett behov av att genom kommittéuppsdrag binda partiets riksdagsmän och andra krafter inom partiet vid regeringens bland jordbrukarna omstridda politik. Partiets förutvarande ministrar ha alla fått sitt; förstakammargruppens ordförande hr Nilsson i Gränebo placerades genast som 1936 års skattekommittés ordförande, och den kanske viktigaste av alla, hr Svensson i Grönvik — som i år slog ut hr Närlinge som andrakammargruppens ledare — stoltserar med sju uppsdrag, mera än någon annan i hela förteckningen!

De anförda sifferberäkningarna kunna ge anledning till många kommentarer. Egentligen tala siffrorna bäst för sig själva. Ett par synpunkter skola dock tillfogas. Man kan förstå, att regeringen i känslan av sitt ansvar gärna vill koncentrera ledningen i politiskt känsliga kommittéer till högre departementstjänstemän eller andra personer, som regeringen har speciellt förtroende för. En sådan benägenhet ha nog regeringar i alla tider hyst, fastän systemet aldrig förr blivit så planmässigt och ohöljt genomfört. För att utredningsväsendet ej skall fullständigt dirigeras ovanifrån utan bibehålla något av sin objektivitet, fordras dock mer än någonsin i gengäld, att medlemmarna i övrigt av kommittéerna företräda skilda intressen och riktningar. I stället kan man nu iakttaga, att regeringen visar sig allt mindre intresserad härav och i en tidigare okänd utsträckning utnyttjar kommittéväsendet för att tillgodose lika uppenbara som ensidiga partiintressen. Måhända har detta från effektivitetssynpunkt gjort kommittéapparaten mera arbetsbesparande i driften och effektiv. Effektiviteten är dock icke allt, och effektiviteten kan köpas till priset av kommittéväsendets vanrykte. På en frågas förberedande stadium bör väl så mycket belysning som möjligt påkostas denna; tids nog kunna regeringspartiernas voteringsmaskineri i riksdagen tillkopplas, om prestigen då skulle fordra det. När man därjämte iakttar, att det största oppositionspartiet systematiskt hålles tillbaka vid förberedelsearbetet, frågar man sig till sist men icke minst, om detta står i god samklang med de samförståndsparoller, som statsministern aldrig upphör att utstöta.

Van Zeeland — en illusionsfri världsreformator. I april 1937 erhöll dåvarande belgiske premierministern Paul van Zeeland den brittiska och den franska regeringens uppsdrag att utreda frågan om möjligheten att åvägabringa en allmän nedskärning av hindren för den internationella handeln. För fullgörande av detta mandat har van Zeeland företagit studieresor till ett flertal europeiska huvudstäder och har också avlagt ett uppmärksammat besök hos presidenten Roosevelt i Washington. I samarbete med en högre funktionsnär i belgiska utrikesministeriet, Frère, har van Zeeland utarbetat och — efter någon försening, som sannolikt betingats av den i ja-

nuari timade franska regeringskrisen — publicerat en redogörelse för de företagna sonderingarna.

Den förhållandevis kortfattade, utomordentligt klart disponerade rapporten präglas av en alltigenom illusionsfri och realistisk syn på de mötande problemen. I själva verket torde man kunna uppvisa mycket få aktstycken från senare år av motsvarande internationell betydelse, vari de förhandenvarande svårigheterna på ett så öppenhjärtigt sätt vidgås.

Van Zeeland inleder sin studie med några allmänna, mycket objektivt hållna reflexioner över ämnet internationellt samarbete eller autarki. Han medger, att en autarkisk hushållning under vissa bestämda förutsättningar — såsom förhandenvaron av en vidsträckt inhemsk marknad och en exceptionellt stark statsledning — teoretiskt *kan* genomföras. Men den långa raden av hittills företagna experiment i syfte att uppnå större ekonomiskt oberoende av andra länder visar ej annat eller mera, än att hemmamarknaden besitter en hög grad av elasticitet; för välståndet inom de skilda länderna är den internationella handeln alltjämt en faktor av största betydelse.

I fortsättningen diskuterar rapporten de skilda slag av hinder, som på det handelspolitiska och det finansiella området resa sig för det internationella varuutbytet ävensom utvägarna att komma till rätta med dessa. Bland svårigheter på det *handelspolitiska* planet beröras särskilt tullar, kontingenteringar och vissa slag av indirekta skyddsåtgärder. Oskyldigast finner van Zeeland tullarna vara. Han föreslår på denna punkt, att regeringarna skola avstå från ytterligare tullhöjningar och vidtaga en successiv nedsättning av sådana tullsatser, som nu framstå som exceptionellt höga. Han förordar därjämte avskaffandet av alla avgifter och andra restriktioner, som rikta sig mot exporten av råvaror. Dessa åtgärder böra kompletteras genom bilaterala handelsavtal, grundade på mest-gynnad-nations klausulen. Den belgiske statsmannen förbiser härvid icke, att klausulen i den form, vari den under efterkrigsåren tillämpats, ofta verkat icke som ett medel att åvägabringa tullsänkningar utan i stället tvärtom som ett hinder för genomförandet av önskvärda modifikationer på detta område. För den skull föreslår han att det skall stå de stater fritt, som vilja ansluta sig till hans plan, att i sina blivande handelsavtal från mest-gynnad-nations behandling utesluta länder, vilka utan skäl vidtaga diskriminerande åtgärder eller vilka eljest vägra att delta i arbetet på världshandelns frigörande. Klausulen bör därjämte ges en sådan avfattning, att den ej utesluter regionala preferensöverenskommelser, förutsatt att dessa icke hindra anslutning från varje lands sida, som är villigt acceptera den för dylika avtal typiska kombinationen av rättigheter och förpliktelser. — Van Zeelands plan ger i nu berörda avseende icke uttryck för en på något sätt revolutionerande eller ens originell tankegång; vad han pläderar för är ett allmänt godkännande och en vidsträcktare tillämpning av redan praktiskt prövade ehuru alltför litet anlitade utvägar.

Dagens frågor

Mot kontingenteringssystemet vänder sig van Zeeland med anmärkningsvärd skärpa. Han förordar i princip, att all kontingentering av industrivaror slopas. Såsom en av praktiska skäl betingad övergångsanordning föreslås tillämpning i viss utsträckning av »tullkvoteringar», innebärande rätt att införa en viss kvantitet av en vara till lägre tullsats, under det att tullen för överskjutande kvantiteter successivt stegras. Av förkastelsesdomen över kontingenteringarna drabbas emellertid ej dylika begränsningar, som ansluta sig till i produktionsutjämnande syfte upprättade internationella kartellavtal; det skulle alltså även i fortsättningen finnas rum för sistnämnda slag av kontingenteringar.

I fråga om jordbrukskontingenteringarna synes van Zeeland böjd att resignera; han nöjer sig med att föreslå, att inga nya sådana skola genomföras och att de bestående icke måtte skärpas.

Bland företeelser på det *finansiella* området, vilka hämmat och oroat världshandeln, brännmärker den belgiske experten främst den rådande oredan på valutamarknaden ävensom hindren för transferring av långfristigt kapital och kommersiella likvider från ett land till ett annat. Vid dryftandet av botemedlen härför böjer sig van Zeeland för det faktum, att en valutastabilisering på basis av en viss guldparitet för närvarande icke är möjlig. Men han uttalar sig för en utsträckning av det hösten 1936 mellan England, Frankrike och Förenta staterna ingångna, av Belgien, Holland och Schweiz sedermera biträdade valutaavtalet till att omfatta även andra länder, vilka i så fall skulle inbjudas att ange inom vilka gränser de skulle vara villiga att söka hålla fluktuationerna av sina respektive valutor under en period av 6 à 12 månader åt gången. Tyvärr ligger den invändningen alltför nära till hands, att varken dollarn eller den franska francen i hägn av valutafördraget har visat prov på en stadga, som skulle kunna tjäna andra valutor till förebild.

Det mest betydelsefulla avsnittet i rapporten hänför sig emellertid till frågan om de internationella kapitalrörelsernas återupptagande. Van Zeeland pläderar här för att finansiell hjälp skall givas skuldsatta stater i syfte att göra det möjligt för dessa att avveckla sina valutarestriktioner och clearingsystem och så småningom bliva i stånd att i världsekonomin spela en mera aktiv roll än hittills. Men detta kan icke genomföras utan att räkningen göres upp med det förflutna — vilket innebär, att de existerande skulderna nedskrivs till en nivå, som svarar mot gäldenärens betalningsförmåga, liksom också en konsolidering av sådana fastfrusna krediter, som nu regleras över clearing. Därefter skall nästa steg kunna tagas i form av ny internationell kreditgivning. Det på denna punkt endast i grova drag skisserade förslaget innebär, att centralbankerna skulle hos Internationella regleringsbanken i Basel öppna räkningar för varandra i respektive lands valuta. Dessa krediter skulle användas för att finansiera varuutbytet mellan de berörda länderna. Valutariskerna skulle motväga varandra, så länge handelsutbytet jämnt balanserade. För reglering av över-

respektive underskott skulle inrättas en flersidig avräkning med Baselbanken som centralorgan. Slutligen framkastar van Zeeland tanken på inrättande av en gemensam internationell fond under Baselbankens förvaltning; från denna fond skulle under övergångsperioden lån beviljas för finansiering av export- och importaffärer.

Utöver nu berörda spörsmål behandlar van Zeeland också den brännande kolonifrågan. Han framlägger — utan att vilja direkt engagera sig därför — vissa uppslag, som under loppet av de förberedande överläggningarna framkommit rörande lösningen av detta problem. Sålunda diskuteras tanken på en revision av mandatbestämmelserna i syfte att garantera genomförandet av en i såväl ekonomiskt som politiskt hänseende fullständigt internationell regim för mandaten. Vidare ifrågasättes, om icke den s. k. Kongo-konventionen med dess open-door-system skulle kunna generellt genomföras för alla koloniområdens vidkommande; där så icke skulle kunna ske, föreslås en undersökning av förutsättningarna för att åt internationella företag, vilkas verksamhet strängt begränsas till det ekonomiska området, inrymmas särskilda förmåner vid koloniernas exploatering. Slutligen föreslås, att avtal ingås mellan kolonier och industriländer i syfte att befrämja ett utbyte av koloniala produkter mot utförandet av vissa allmännyttiga anläggningar, såsom broar, järnvägar och hamnar; det nödvändiga kapitalförskottet skulle lämnas av industrilandet.

Den van Zeelandska rapporten har i allmänhet mottagits utan entusiasm. Vad de närmast berörda staternas hållning beträffar, torde den engelska och franska kunna betecknas såsom sympatiskt intresserad, Italiens och Tysklands såsom kyligt avvaktande och Förenta staternas slutligen såsom enbart reserverad. I det engelska underhuset uttalade Chamberlain den 1 februari, att tiden ännu icke vore mogen att mera ingående debattera aktstycket, enär detta för närvarande vore föremål för den brittiska och den franska regeringens studium. De engelska börskretsarna synas ställa sig avvisande till tanken på en långivning i större skala till Italien och Tyskland — de två länder, som i främsta rummet åsyftas vid rapportens kritiska behandling av valutakontroll och autarkisträvanden. Möjligt är dock, att en ändring härutinnan, framför allt i förhållandet till Italien, snart nog kan befinnas politiskt opportunt. Säkert är ock, att den italienska regeringens kyliga attityd icke delas av landets finansiella kretsar, inom vilka man tvärtom med största tillfredsställelse skulle hälsa en förnyad kreditgivning från utlandet och ett därmed följande dämpande av självhushållningssträvandena.

Egendomligt nog synes diskussionen föga ha uppmärksammat de i rapporten framförda synpunkterna på kolonialproblemets lösning. Möjligen beror detta på, att van Zeeland i detta avsnitt synes ha ganska mycket fjärrmat sig från den verklighetens fasta mark, där han i övrigt sökt hålla sig. En internationalisering av de koloniala

Dagens frågor

mandaten är visserligen en intressant tanke, som för övrigt tidigare och med stor konsekvens förfäktats i bl. a. den Mendelsohnska tidskriften »*Europäische Gespräche*». Men den harmonierar inte med den av flera mandatmakter med skärpa hävdade uppfattningen, att suveräniteten över ett mandatområde principiellt tillkommer mandatären; ett betydelsefullt stöd för sin riktighet kan denna ståndpunkt hämta i den omständigheten, att Japan vid utträdet ur Nationernas förbund icke behövde avträda de forna tyska besittningarna i Stilla havet, vilka Japan på sin tid erhållit som mandat.

Stora svårigheter torde ock vara förbundna med genomdrivandet av en generell open-door-politik i de koloniala länderna. Nyligen företagna undersökningar (varav ett referat återfinnes i decemberhäftet av »*The Round Table*») ha ådagalagt, icke blott att höga tullmurar omgärda de viktigaste brittiska kolonierna utan även att brittiska varor i betydande utsträckning därstädes åtnjuta preferensbehandling. Å andra sidan bör icke förbises, att många röster på senaste tiden höjts i England till förmån för en generösare behandling av främmande makter på de koloniala marknaderna.

Van Zeeland har i sin rapport på mer än ett ställe understrukit vikten av att en politisk avspänning och framför allt en begränsning av de nuvarande rustningarna får gå hand i hand med åtgärder på det kommersiella och finansiella området. I annat fall skulle en ökad internationell kreditgivning lätt kunna ge upphov till nya kapprustningar. Otvivelaktigt har han rätt; mellan internationell ekonomi och internationell politik består ett ouplösligt samband. Ingripanden på det ena området återverka, ofta med kumulativ effekt, på det andra, och detta gäller de vänskapliga handlingarna icke mindre än de ovänliga. Det råder icke tvivel om att realiserandet av det van Zeelandska programmet, även om det sker stegvis och försiktigt, skulle föra världen ett gott stycke framåt icke blott ekonomiskt utan även politiskt.

Redigeringen av den Nya psalmboken. En på sistone förd diskussion om det sätt, på vilket Nya psalmboken redigerats saknar ur flera synpunkter icke sitt intresse.

I en artikel i Nya Dagligt Allehanda för den 29 januari påvisade undertecknad, att såväl psalmbokens författarregister som dateringarna av de enskilda psalmerna — en från 1936 års februariförslag övertagen nyhet för 1937 års psalmbok — voro behäftade med allvarliga brister. I författarregistret återfinner man således t. ex. den redan för 25 år sedan av Henrik Schüek avlivade legenden, att Petrus Johannis Gothus skulle ha varit kyrkoherde i Norrköping, notisen att Olaus Petri tvenne gånger skiljts från sin befattning som kyrkoherde vid Storkyrkoförsamlingen i Stockholm, jämte flera andra felaktigheter. Likaledes påvisades talrika inkonsekvenser: för en del författare utsättas sålunda akademiska grader och medlemskap i Svenska akademien, medan liknande utmärkelser för andra författare förbigås med tystnad.

I ett svar till Svenska Dagbladet för den 6 februari vidgick sekreteraren i den senaste psalmbokskommittén, d:r Gustaf Ödmann, de påvisade felen samt uppgav, att de rättats eller komme att rättas i följande editioner. Artikeln innehöll emellertid ett par anmärkningsvärda uttalanden, som knappast bort beredas rum i ett från så auktoritativt håll gjort yttrande och som verkligen tåla att diskuteras. Som förklaringsgrund till de talrika felens förekomst uppgav d:r Ödmann, att dessa »direkt överförts från författarregistret i gamla psalmboken, vars uppgifter vi [d. v. s. psalmbokskommittén] icke haft någon som helst uppgift att undersöka riktigheten av». Det förutsättes tydligen här, att kommittén haft i uppdrag att förse nya psalmboken med ett författarregister, men att i detta uppdrag icke ingått instruktionen att tillse, att de från ett äldre register mekaniskt övertagna uppgifterna voro korrekta. Det torde vara självklart, att en sådan ståndpunkt förvaltningsmässigt icke låter försvara sig.

D:r Ödmanns svar visade en förvånande brist på kunskap om hur det i senare psalmbokseditioner bifogade författarregistret tillkommit. I en intervju i Sydsvenska Dagbladet för den 1 februari framhöll docenten Algot Werin, att det äldre författarregistret har en historia, som inte är utan sitt intresse. Han fastslog först, att detta ursprungligen tillkommit på enskilt initiativ. Det var nämligen förläggaren Jacob Gleerup, som lät förse det Gleerupska förlagets psalmboksedition av 1895 — en i flera avseenden verklig mönsterpsalmbok — med »korta biografiska uppgifter om psalmförfattarna». Enligt uppgift skall detta register ha författats av professor Knut Söderwall; efter tillkomsten av 1921 års psalmbokstillägg har det omarbetats och utökats av förste bibliotekarien Pontus Sjöbeck. Sedermera upptogo andra förlag denna idé, i det de antingen övertogo den Gleerupska psalmbokens författarregister eller läto utarbeta ett nytt. Efter hand har detta register, sedan det historiska sammanhanget glömts, kommit att betraktas såsom hörande till den svenska psalmboken, och slutligen, tillägger docenten Werin, »har det vederfarits äran att i ändrad och utökad form införlivas med normalupplagan av den av konungen stadfästa nya psalmboken».

D:r Ödmanns svar ger anledning att diskutera frågan, vilken karaktär det till normalupplagan hörande författarregistret skall anses äga. Svaret är på denna punkt mycket svävande. På samma gång han indirekt medger, att kommittén haft uppdraget att förse den nya psalmboken med författarregister, påpekar han att »anmärkningen om att en av konungen stadfäst psalmbok bort ha ett felfritt författarregister i någon mån skjuter över målet. Ty det är psalmtexterna som stadfästs; författarregistret är naturligtvis icke fixerat för all framtid, i så fall skulle exempelvis Bengt Jonzons utnämning till biskop i Luleå aldrig få inryckas i registrets data om nämnde författare». Från sofisteriet i slutsatsen kan här bortses; det har för övrigt påtalats i Sydsvenska Dagbladet den 10 februari i en kommentar till d:r Ödmanns intervjuuttalande. Det är oklarheten i den-

nes yttrande, som är det mest anmärkningsvärda. Skall man fatta saken så, att författarregistret väl är stadfäst i den meningen, att det hädanefter med nödvändighet hör med till den svenska psalmboken, men icke fixerat på samma sätt som psalmtexten? Det vore önskvärt, att ett svar lämnades på denna fråga, ty det är första gången en *normalupplaga* av psalmboken försetts med författarregister. Frågan har därigenom fått en principiell betydelse.

En annan fråga är, om dateringarna skola räknas med till den stadfästa psalmboken. Eftersom de ingå i normalupplagan, kan man lätt draga denna slutsats. Men det är önskvärt, att full frihet finge råda på denna punkt. Lämpligheten av dateringar under psalmerna är ifrågasatt såväl av undertecknad som av Algot Werin i de citerade inläggen. Under alla omständigheter måste krävas, att dateringarna skola vara riktiga, d. v. s. riktiga så långt nuvarande forskning medger. Dateringarna måste också följa klara principer. Man kan antingen tänka sig, att man anger tiden för det första trycket eller det år då psalmen först omnämnes i arkivaliskt eller annat material. Principen om tryckår är omöjlig att genomföra för fornkristna och medeltida psalmer, principen med tillkomstår är, som lektor Liedgren framhållit i Nya Dagligt Allehanda den 9 februari i en upplysande artikel med anledning av undertecknads kritik, mycket vanskelig. Under sådana omständigheter förefaller det naturligare att i editioner, avsedda för gudstjänst- och andaktsbruk, icke medtaga några dateringar, eftersom dessa i många fall kräva utförligare reservationer än som lämpligen kunna införas. I den nya psalmboken tyckas för övrigt dateringarna ingalunda vara gjorda efter någon klar princip utan ange än det presumtiva första trycket, än det presumtiva tillkomståret.

Hittills har diskussionen rört sig om mera perifera ting, om författarregister och dateringar. Då man ser bristerna här, frågar man sig emellertid, hur det förhåller sig med psalmtexterna, om de ha redigerats med tillräcklig omsorg och erhållit en tillförlitlig gestaltning. Det är nog icke omöjligt att peka på ställen, där den Wallinska psalmbokens text förvanskats, alltså icke avsiktligt ändrats. Så måste väl vara fallet med N. Psalmb. 586:2 (Wallin 484:2), där det heter: jag vet, att du så nådelig av dem som voro givna dig ej någon har borttappat; blödde, dödde... Detta är formellt otympligt. Den Wallinska psalmboken har det syntaktiskt och innehållsligt riktigare: jag vet, att du, som nådelig av dem som voro givna dig ej någon har borttappat, blödde, dödde...

Här reser sig nu åter en principfråga: skola misstag och avvikelser av detta slag betraktas som stadfästa? Man får hoppas, att så icke skall vara fallet. Det finns i den nya psalmboken tillräckligt med diskutabla ändringar i äldre psalmer, vilka nu väl äro ofrånkomliga och för vilka man endast av lojalitet böjer sig. Det vore beklagligt, om vi inte skulle kunna komma ifrån åtminstone oavsiktliga förvanskningar i gamla psalmtexter.

Då den nya psalmboken stadfästs, gjorde statsrådet Engberg, med

hänvisning till normalupplagan, följande uttalande till tidningarna: »Herrar förläggares umgänge med den Wallinska psalmbokens originaltexter har vid en kritisk eftersyn befunnits utgöra en förvanskningshistoria, vars upprepning om möjligt måste förebyggas.» I ljust av de här påvisade bristerna te sig statsrådet Engbergs ord något förhastade. Överhuvud torde ovanstående ge vid handen, att den nya psalmboken på mer än en punkt bär prägeln av att vara tillkommen i alltför stor hast.

Bror Olsson.

Folktandvårdsförslaget I december i fjol avlämnades det tredje folk-
— **några synpunkter.** tandvårdsbetänkandet under det sista decenniet. Den snabbhet, varmed den senaste kommittén med sin såväl ur socialpolitisk och administrativ som ur odontologisk facksynpunkt synnerligen representativa sammansättning skilt sig från sitt uppdrag, är betecknande för hur brännande man anser behovet nu vara av en lösning av folktandvårdsproblemet. I trots av den korta tid, som de sakkunniga haft till sitt förfogande, ha de, praktiskt taget enhälligt, framlagt ett, om också ej invändningsfritt så likväl utomordentligt uppslagsrikt och tungt vägande förslag.

Betänkandets huvudinnehåll är följande. Först och främst har frågan om barntandvården tagit ett avgörande steg framåt mot sin lösning. Rätt till barntandvård skall inträda redan fr. o. m. kalenderåret näst efter det, varunder barnet fyllt 3 år och upphöra med utgången av det kalenderår, varunder barnet uppnått en ålder av 15 år; föräldrar eller målsman skola ha att erlægga en moderat årsavgift, ehuru något högre än som ifrågasattes av sjukvårdskommittén. För de vuxnas tandvård uppställs regeln att en var, oavsett förmögenhetsställning, skall äga rätt till behandling å allmänna tandpolikliniker efter en för hela riket gemensam, av Kungl. Maj:t fastställd taxa, så avvägd att tandvårdsbehandlingen i princip med visst undantag skall bära sina egna kostnader. För de obemedlades och mindre bemedlades tandvård skall kommun, som anvisar till fattigvård ej hänförliga medel för bidrag härtill, få femtio procent av kostnaderna täckta genom statsbidrag. Antalet distriktstandläkare beräknas, sedan organisationen efter en tioårig uppbyggnadsperiod fullt genomförts, till c:a 800, varjämte lika många fast anställda tandsköterskor skulle erfordras. Antalet fasta kliniker har beräknats bli c:a 500; därtill skulle komma ett hundratal ambulatoriska kliniker.

Man torde icke orätt tolka de sakkunnigas förslag, om man däri vill se uttryck för strävanden i följande riktningar, nämligen: att uppföra vårt folk till ökad förståelse för tandvårdens betydelse; att bereda det möjligheter till en billigare och lättillgängligare tandvård; att jämförelsevis snabbt och med förhållandevis små kostnader för det allmänna förverkliga dessa mål; och att slutligen giva den erforderliga organisationen en icke alltför stel utformning utan i viss utsträckning hålla möjligheten till organisatoriska förändringar öppen.

Ett förslag med så vidsträckt syftning måste givetvis — därest det

Dagens frågor

ej skall få karaktären av ren utopi — komma att i viss mån bära kompromissens prägel. Från den ideala lösningen måste på hart när varje punkt av praktiska skäl betingade eftergifter göras. Helt naturligt är då, att i vissa hänseenden delade meningar kunna råda om värdeförhållandet mellan de vunna fördelarna och dem som uppoffrats.

Eftersom det lyckliga förhållandet råder, att praktiskt taget alla i princip äro eniga om behovet av en ordnad folktandvård, borde debatten kunna koncentreras att gälla den mest praktiska och ändamålsenliga lösningen. För egen del skulle undertecknad gärna velat se, att det folkuppfostrande syftet starkare accentuerades och att garantier skapades för barntandvårdens snabbare genomförande samtidigt som man kunde gå fram mera varsamt vid utformningen av de vuxnas.

Sociala reformer få ofta bryta sig väg över fördomarnas stensbundna mark. Så torde ock bli fallet med folktandvården. Men motståndet kan bli lättare eller svårare att övervinna, beroende på å vilka punkter reformarbetet först sätter in. Starka skäl tala för att början göres med det uppväxande släktet. Frågan om en rationell folktandvård är kanske i främsta rummet ett uppfostringsproblem och därmed också ett generationsproblem. Det är mången gång icke ekonomiska skäl utan mer eller mindre irrationella känslor komplex, som avhålla den vuxna delen av vårt lands befolkning från att söka tandläkares likaväl som annan läkarhjälp. Naturligtvis gäller detta mera i somliga landsändar, mindre i andra. De sakkunniga ha ock med eftertryck framhållit barntandvårdens grundläggande betydelse men ha knappast tillämpat denna synpunkt med den följdriktighet, som är en nödvändig förutsättning för att reformen — på längre sikt — skall ernå största möjliga effektivitet. I synnerhet är att observera den risk för uppskov med ordnandet även av barnens tandvård, som föreligger därigenom att bestämmandet av tidpunkten för införande av all tandvård (oberoende av om den avser barn eller vuxna) i det särskilda fallet helt tillkommer vederbörande landsting.

Vad de vuxnas tandvård beträffar skulle — därest nyss anförda synpunkter äro riktiga — även en jämförelsevis ansenlig taxesänkning på många orter endast obetydligt öka det tandvårdssökande klientelet. Och säkert är, att den av de sakkunniga föreslagna taxan ligger på ett så högt plan, att den *för närvarande* blott för en ringa del av dem, som icke anse sig ha råd till behandling hos privatpraktiserande tandläkare, skulle innebära ett incitament att börja sköta sina tänder. Troligen är detta dock en övergående företeelse; ty jämsides med barntandvårdens uppfostrande inverkan torde en fortsatt successiv höjning av inkomster och levnadsstandard inom de breda lagren komma att aktualisera ett icke obetydligt tandvårdsbehov även till den av de sakkunniga förordade taxan. Det är vanskligare att förutsäga, hur länge det kan dröja, innan utvecklingen hunnit därhän, än att söka bilda sig en föreställning i stora drag om de sannolika konsekvenserna därav. — I början av 1937 funnos ute i landet drygt 200 orter med endast en tandläkare, vilka icke erbjuda utkomst för flera. I den mån dessa eller närbelägna platser bli säten för distriktpolikliniker

har man fullgoda skäl att vänta en massövergång av dessa privatpraktiserande tandläkare till folktandvården. Efter övergången till allmän tjänst måste enligt förslaget dessa tandläkare ägna drygt halva sin arbetstid åt barntandvården. Å dessa orter kommer därigenom — enär som nämnts nya privatpraktiserande tandläkare icke kunna förväntas söka sig dit — att uppstå ett tandvårdsunderskott, som går ut över det redan existerande vuxna klientelet. Underskottet kommer att accentueras i den mån folktandvården enligt den föreslagna taxan — tack vare ökade insikter och höjd levnadsstandard — blir ekonomiskt överkomlig för och eftersökt av de breda lagren. Luckan måste fyllas, och detta kan ske endast genom en utökning av antalet distriktstandläkare. Härmed ha de sakkunniga av allt att döma icke kalkylerat; de ha icke räknat med, att just förverkligandet av syftet — en folktandvård, som även i ekonomisk bemärkelse är en medborgerlig rättighet — skulle fullständigt spränga ramen för den tänkta organisationen.

Av nu anförda skäl kan man med fog ställa frågan, om det är nödvändigt eller ens lämpligt, att riksdagen nu på en gång och i ett sammanhang fattar beslut om den föreslagna stora organisationen i alla dess detaljer. Räcker det icke nu med ett principbeslut, och kan organisationen icke med större fördel beslutas i etapper samt utbyggas allteftersom erfarenhet från barntandvården och en i ej alltför ringa skala bedriven försöksverksamhet med tandvård för vuxna bli tillgängliga?

Såsom första etapp borde nämligen beslutas genomförande i full utsträckning och med kort tidsfrist av barn- och skoltandvård i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag. Härför skulle erfordras 415 *heltidstjänstgörande* tandläkare. Antalet fasta och ambulatoriska kliniker skulle bli något mindre än enligt sakkunnigförslaget, men skulle å andra sidan icke minskas proportionellt med antalet tandläkare, enär i de geografiskt vidsträcktare distrikten sannolikt skulle erfordras mer än en kliniklokal. I denna etapp skulle vidare beslutas anordnande av tandvård vid vissa anstalter m. m. enligt kommittéförslaget.

Ytterligare skulle i detta skede de mindre bemedlades och medellösa tandvård ordnas på så sätt, att vederbörande kommun träffade avtal med en eller flera privatpraktiserande tandläkare om meddelande av vård enligt en av central myndighet fastställd taxa. Det kan erinras om, att det är på liknande villkor, som skoltandvården i stora delar av landet för närvarande är ordnad och att systemet även praktiseras vid pensionsstyrelsens kuranstalter samt vid vissa militära förläggningar. Till kostnaderna för nu ifrågavarande ändamål, vilka icke skulle betraktas såsom fattigvårdsutgifter, skulle kommunerna erhålla bidrag av statsmedel i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande förslag i kommittébetänkandet. Slutligen skulle central ledning och inspektion genomföras i likhet med vad de sakkunniga föreslagit.

Fördelarna av den skisserade organisationen ligga icke minst på

det ekonomiska planet. Kostnaderna för det allmänna skulle under en övergångsperiod minskas med belopp, som svara mot ålderstillägg för 385 tandläkare och lika många sköterskor (kostnaden härför har icke beräknats bli täckt av taxan enligt kommittéförslaget). Vidare kan poliklinikernas utrustning tills vidare göras icke oväsentligt billigare, då bl. a. behovet av röntgen bortfaller. I någon mån torde även, som nyss berördes, antalet kliniker kunna minskas i förhållande till det av de sakkunniga beräknade antalet. Även i fråga om arbetets kvalitet skulle en vinning vara att förvänta; erfarenhetsmässigt uppnås nämligen det bästa arbetsresultatet i barntandvård i kliniker med heltidstjänstgörande tandläkare, detta trots arbetets i viss mån ensidiga karaktär. För de privatpraktiserande tandläkarna skulle slutligen den här föreslagna provisoriska anordningen av de mindre bemedlades och medellösa tandvård under övergångsåren få en icke ringa betydelse med hänsyn till bl. a. den kompensations, som utförande av dylik tandvård skulle kunna bereda tandläkare, som måste avstå från tidigare innehavd skoltandvård.

Å andra sidan skulle enligt denna plan under den första etappen behöva uppgivas den av de sakkunniga föreslagna tandvården till »självkostnadspris» för vuxna. Enligt min förut utvecklade uppfattning är emellertid denna brist för närvarande av ringa betydelse. Möjligen botten dock denna åsikt i en alltför pessimistisk syn på den stora allmänhetens tandvårdsvanor. Möjligen äro förhållandena härutinnan i enstaka landsdelar bättre än det förmodade genomsnittstillståndet. Intet hindrar i så fall att till dylika trakter förläggas en mera omfattande försöksverksamhet, uppbyggd i anslutning till huvudlinjerna i sakkunnigförslaget. En försöksverksamhet med tandvård för vuxna i skilda delar av landet måste nämligen ingå såsom ett viktigt komplement till det här föreslagna alternativet till tandvårdsorganisation.

Detta sistnämnda innebär måhända, ytligt sett, väsentliga avvikelser från de sakkunnigas tankegångar. I grund och botten torde dock den principiella skillnaden icke böra uppfattas som betydande. Även de sakkunniga ha måst förutsätta en utbyggnad av tandvårdsförslaget i etapper ehuru på det sätt, att vissa landstingsområden bli färdiga förr, andra senare. Här framlagda utkast söker temporärt lösgöra barntandvården från de vuxnas tandvård — vilket organisatoriskt icke möter avgörande hinder — och eftersträvar ett snabbt genomförande av reformverket *över hela landet* för barnens vidkommande. Det utgår från den ståndpunkten, att medan man kan tala om periculum in mora när det gäller barnens tandvård, det snarare ligger en viss fara i förhastande när det gäller de vuxnas. Är det icke också klok beräkning, att låta de vuxnas tandvård organisiskt växa fram ur barn- och ungdomstandvården, att först lägga grunden och sedan bygga huset?

Harald Sundén.